ОСНОВНІ МЕТОДИ ПРОВЕДЕННЯ СТРАХУВАННЯ УРОЖАЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР ТА ЇХНІ ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ

Ю. Томашевський, к. е. н.
ORCID ID: 0000-0003-4039-8271
Львівський національний аграрний університет

<https://doi.org/10.31734/economics2019.26.124>

Томашевський Ю. Основні методи проведення страхування урожаю сільськогосподарських культур та їхні переваги і недоліки

Страхування – один із найдієвіших елементів фінансової системи, який має забезпечувати захист майнових прав та інтересів суб'єктів господарювання у сільському господарстві. Оскільки виробництво сільськогосподарської продукції найбільшою мірою залежить від природно-кліматичних умов, які суттєво впливають на обсяги та якість одержаного врожаю, невідкладною в цих умовах стає необхідність страхування сільськогосподарських культур. На основі аналізу основних методів страхування врожаю сільськогосподарських культур встановлено, що доцільним є використання методу страхування на основі погодних індексів, застосування яких дає змогу страхувати врожайність сільськогосподарських культур від несприятливих природно-кліматичних явищ з урахуванням впливу на неї природних властивостей. Застосування погодних індексів при страхуванні урожаю сільськогосподарських культур має низку переваг над традиційними страховими продуктами. По-перше, на врожайність сільськогосподарських культур значний вплив здійснюють погодні умови, а традиційні страхові продукти, з їхніми недоліками, недостатньо повно задовольняють потреби сільськогосподарських підприємств у страховому захисті. По-друге, застосування погодних індексів сприятиме підвищенню страхового захисту сільськогосподарських товаровиробників, адже є простішим і зрозумілішим за інші страхові продукти. По-третє, це знизить адміністративні витрати на моніторинг та оцінку збитків, а тому здешевить таке страхування за рахунок більших обсягів страхування і стандартизації контрактів. Актуальними є подальші дослідження щодо розподілу підприємств за класами ризику відповідно до значень погодних індексів, що дасть змогу страховим компаніям ефективніше розраховувати страхові премії та виплати при здійсненні страхових відносин у зазначеному сегменті ринку.

Ключові слова: природно-кліматичний ризик, сільськогосподарські культури, страховий захист, індексне страхування, погодні індекси.

Tomashevskiy Yu. Main methods of insurance of agricultural crops, their benefits and weaknesses

Insurance is one of the most effective elements of the financial system, which should protect the property rights and interests of economic entities in agriculture. Since agricultural production largely depends on climatic conditions that significantly affect the volume and quality of crops, the urgent need for insurance of crops against unfavorable weather and climatic conditions becomes an urgent task. According to the analysis of the basic methods of insurance of agricultural crops, it is found that it is expedient to use the insurance method, based on weather indices. Using that method, it is possible to insure the yield of agricultural crops from adverse natural and climatic phenomena, taking into account the influence of natural properties. The use of weather indices for insurance of crops has a number of advantages over traditional insurance products. First, weather conditions have a significant impact on crop yields, and traditional insurance products with their disadvantages do not fully meet the needs of agricultural enterprises in insurance coverage. Secondly, the use of weather indices will increase the insurance coverage of agricultural producers, as it is easier and more comprehensible than other insurance products. Thirdly, it will reduce the administrative costs of monitoring and assessing of losses, and therefore, will reduce this insurance due to higher levels of insurance and standardization of contracts. It is necessary to make the further research on the distribution of enterprises by risk classes according to the values of weather indices. It would allow insurance companies to calculate insurance premiums and payments more effectively while implementing the insurance relations in this segment of the market.

Key words: natural and climatic risk, agricultural crops, insurance protection, index insurance, weather indices.

Постановка проблеми. Найризикованішою галуззю економіки завжди було сільське господарство, оскільки воно постійно зазнає впливу природи, адже виробництво здійснюється на відкритому ґрунті. Проте страхування є однією з важливих умов гарантування економічної безпеки й стабілізації

фінансового стану виробників сільськогосподарської продукції, тому що за його допомогою можна раціоналізувати структуру коштів, які спрямовуються на запобігання і попередження прояву природної стихії чи інших чинників, що перешкоджають діяльності сільськогосподарських виробників.

Рослинництво зазнає впливу природно-кліматичних умов більше, ніж будь-яка інша галузь сільськогосподарського виробництва. Цим зумовлюється характер виробничого процесу. У рослинництві період вирощування культур є особливо довгим, тому що вони найбільше часу перебувають під впливом природних процесів. Посіви сільськогосподарських культур протягом декількох місяців повністю перебувають під впливом метеорологічних та інших природних чинників [2; 5].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню різних аспектів організації і розвитку страхування урожаю сільськогосподарських культур присвячені праці вітчизняних і зарубіжних учених-економістів, зокрема таких, як В. Д. Базилевич, О. Є. Гудзь, Д. І. Дема, П. А. Лайко, С. М. Онисько, С. С. Осадець, С. Д. Пушак, Р. П. Смоленюк та ін. Однак у ринкових умовах теоретичні і методологічні положення страхування врожаю сільськогосподарських культур потребують подальшого вивчення, всебічного дослідження та обґрунтування.

Постановка завдання. Основними методами страхування врожаю сільськогосподарських культур в Україні є: страхування окремих ризиків, комплексне страхування, страхування від повної загибелі озимих культур та індексне страхування. Ці продукти дають змогу сільгоспвиробникам страхувати свою продукцію від найважливіших ризиків. Метою нашого дослідження була оцінка основних методів здійснення страхування врожаю сільськогосподарських культур та виокремлення тих, які найповніше захистять сільськогосподарських виробників від ризиків і втрат.

Виклад основного матеріалу. Страхування окремих ризиків здійснюється великою кількістю страхових компаній та є найпростішим страховим продуктом. Воно використовується найчастіше

для страхування посівів, які передані під заставу при отриманні кредиту. Для зменшення витрат на страхування виробники можуть вибрати ризики з низькою вірогідністю настання та з низькими ставками платежів. Часто страхові договори за окремими ризиками мають формальний характер, тому що підписуються автоматично при отриманні кредитів у банках. Ставки платежів за такими договорами є дуже низькими (іноді до 0,05 %) [6, с. 39].

Страхування окремих ризиків сьогодні користується меншим попитом серед сільськогосподарських виробників через збільшення зацікавленості страхувальників в якісному страхуванні, яке забезпечить можливість виплати відсотків, а також повернути кредит фінансовій установі навіть у разі загибелі або пошкодження врожаю. Страхувальники вибирають реальніші ризики для страхування своїх культур. Такі ризики, як град, буря і злива, є найбільш популярними, а ставки платежів за ними коливаються в межах 0,5–2,5 %. Переваги та особливості страхування окремих ризиків показано в табл. 1.

Найпопулярнішим серед страхових продуктів в Україні для аграрного сектору є мультиризикове (комплексне) страхування, яке займає майже 50 % аграрного страхового ринку. Цей продукт використовують переважно для страхування сільськогосподарських культур на весняно-літній період. Договори комплексного страхування зазвичай охоплюють від 7 до 18 ризиків. Його переважно використовують для страхування стратегічних культур, які потребують страхування всіх посівів кожної культури в господарстві, а не окремих полів. Мультиризикові страхові договори укладають на різні строки – від окремих періодів до всього циклу вегетації рослини. Найчастіше страхують зернові культури (ярі та озимі), посіви цукрового буряку, соняшнику та кукурудзи. Тарифні ставки коливаються від 3,55 % на заході до 9–14 % на сході за базової франшизи 30 % [6, с. 38].

Таблиця 1

Переваги і недоліки страхування урожаю від окремих ризиків

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> - є недорогим; - збитки визначаються за кожним окремим полем; - рекомендується для страхування стратегічно важливих культур на весняно-літній період. 	<ul style="list-style-type: none"> - захист надається лише від вибраних ризиків; - не субсидується державою.

Основним недоліком комплексного страхування в Україні є те, що воно визначає тільки перелік ризиків, але не наводить їхнього трактування. А це призводить до виникнення багатьох суперечливих питань. Складність визначення збитків від настання ризикової події є також недоліком комплексних страхових продуктів, оскільки уникнути цієї проблеми можна лише, якщо застрахувати посіви від більшої кількості ризиків, але тоді цей вид страхування буде дорожчим. Застосування різних підходів до визначення страхової суми і різних рівнів франшизи не дає змоги правильно проаналізувати і провести якісну оцінку діяльності страховика. Процедура оцінки збитків часто є суб'єктивною, оскільки неможливо визначити збиток із похибкою до 5 % та розподілити його між окремими видами ризику. Виникає необхідність у проведенні процедур обстеження посівів і збитків, у зв'язку з чим у страховиків виникає гостра необхідність у кваліфікованих кадрах і стандартизації страхового продукту. Особливості страхування польових культур від комплексу ризиків показано в табл. 2.

Комплексне страхування є одним із найефективніших і водночас найдорожчих видів страхування для виробників, а тому потребує субсидій держави.

Страхування від повної загибелі озимих культур вважається найефективнішим і найпростішим страховим продуктом в Україні. Договори укладають після появи сходів культури та проведення страхового огляду. Як правило, договори страхування озимих культур повинні бути укладені до 1 грудня. Період страхового покриття завершується в момент поновлення вегетації навесні. Деякі страхові компанії пропонують додаткове покриття за весняними заморозками, але з підвищенням тарифу на 10–15 п.п. [13]. Проте граничний строк покриття при цьому – до 1 травня, а за покриттям весняних

заморозків – до 1 червня. Основними культурами, які страхують цим страховим продуктом, є пшениця, ріпак та ячмінь. Умовою виплати страхового відшкодування стає загибель понад 50 % рослин на окремому полі. Виплату здійснюють згідно зі шкалою, тобто частина страхової суми за кожні 1–5 % загиблих рослин. Виплата відбувається за умови підсіву, пересіву або переводу навесні у пар. Страхові тарифи пропонуються за окремою культурою, за адміністративними районами або по області. Середній строк проведення страхових виплат після настання страхових подій складає 30–60 днів.

Для сільськогосподарських товаровиробників діє також страхування від повної та часткової загибелі озимих культур на зимовий період. Основною відмінністю такого страхового продукту є принципи врегулювання збитків. Загибель понад 50 % рослин на окремому полі вважається частковим збитком і виплата страхового відшкодування відбувається за таблицею, яка додається до страхового договору. Наприклад, загибель 60 % рослин прирівнюється до збитку в 50 % від страхової суми. Таблиці збитків розраховує індивідуально кожна страхова компанія [7]. Основними проблемами цього страхового продукту є застосування франшизи, а також те, що він є найдоцільнішим для виробників, які не бажають проводити роботи з підсіву або пересіву у разі загибелі понад 50 % рослин, а також для господарств, які вирощують озимі культури на високосортне насіння (табл. 3).

Найкращим інноваційним методом страхування погодних ризиків є індексне страхування (страхування за індексом урожайності та за індексом погоди). Індексне страхування – відносно новий метод страхування у сільському господарстві. За рахунок низьких тарифних ставок, а отже, й невисоких страхових платежів воно може зацікавити сільськогосподарських виробників.

Таблиця 2

Переваги і недоліки страхування польових культур від комплексу ризиків

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> - страховий захист надається на весь цикл виробництва та майже від усіх можливих ризиків; - страхова вартість може встановлюватися на рівні витрат або за вартістю майбутнього урожаю; - дає змогу стабілізувати дохід господарства за окремою культурою. 	<ul style="list-style-type: none"> - один із найдорожчих страхових продуктів; - застосовується франшиза (або рівень покриття); - необхідно застрахувати весь масив культури, окремі поля на страхування зазвичай не приймаються; - виплата здійснюється за умови зниження загальної врожайності в господарстві, а не за окремими полями; - складні процедури визначення збитків.

Таблиця 3

Переваги і недоліки страхування урожаю від повної або часткової загибелі

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> - достатньо просте прийняття культури на страхування; - простота умов страхування; - низькі премії; - можливість швидко отримати страхове відшкодування. 	<ul style="list-style-type: none"> - застосовується значна франшиза; - незацікавленість страхувальника проводити пересів чи підсів культури; - загибель значних площ культури відшкодується лише частково.

Таблиця 4

Переваги і недоліки страхування сільськогосподарських культур за допомогою погодних індексів

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> - немає необхідності оцінювати фактичні збитки на підприємстві; - страхування від причини неурожаю, а не від наслідків; - придатний для малих господарств і починаючих фермерів-початківців, які не мають довгострокової звітності щодо урожайності на підприємстві; - низький рівень зловживань; - найшвидші страхові відшкодування, які можуть проводитися через 15–45 діб після завершення строку страхування 	<ul style="list-style-type: none"> - власник страхового полісу може отримати страхову винагороду, яка не відповідає фактичним збиткам; - потреба в надійних і доступних даних для всіх учасників страхування; - відсутність кваліфікованих кадрів та досвіду роботи із наведеними страховими продуктами; - необхідність у фінансуванні значних збитків; - додаткові витрати на проведення моніторингу.

Суть індексного страхування врожаю полягає в тому, що страхувальник має право на страхове відшкодування, якщо фактичний показник (індекс), значення якого гарантується договором страхування в тій географічній зоні, де знаходяться поля страхувальника, буде меншим від гарантованого [8, с. 34–35].

Індекс врожайності – це середнє значення відношень середньої врожайності сільськогосподарської культури в районі певної області за останні 5 (10, 20) років до середньої врожайності в районі у кожному з п'яти років [4; 8, с. 36]. Для розрахунку страхової суми традиційно беруть показник врожайності з 1 га в середньому за останні п'ять років. Якщо в одному або двох роках з п'яти культуру висівали, то ці роки вилучають з розрахунку середньої врожайності і визначають її як середнє арифметичне за останні чотири або три роки. Якщо за останні п'ять років культуру висівали менше трьох років, то для розрахунку беруть фактичну врожайність за попередній рік.

Якщо загальна вартість врожаю пошкодженої культури, одержаного після настання стихійного лиха або несприятливого погодного явища разом із втратою урожаю інших культур, посіяних замість загиблої, менша від вартості

витрат господарства на пересів або підсів, то збиток визначають виходячи з вартості середнього врожаю за останні п'ять років загиблої культури плюс витрати на пересів, мінус вартість фактичного врожаю [4, с. 36].

Основні переваги і недоліки страхування урожаю сільськогосподарських культур за допомогою погодних індексів наведено в табл. 4.

Для ефективної розробки і впровадження індексних продуктів Україна має достатньо наукового потенціалу та якісних погодних даних і даних про врожайність [1]. Але лише за державної підтримки розвитку інфраструктури цього ринку і формування дієвого законодавства стане можливим формування ефективно функціонуючої системи агрострахування, яке базуватиметься на ринкових механізмах.

Висновки. Отже, на врожайність сільськогосподарських культур істотно впливають погодні умови. Традиційні страхові продукти, які широко пропонуються на страховому ринку України, мають низку недоліків й не завжди повною мірою задовольняють потреби сільськогосподарських підприємств у належному страховому захисті. Тому запропоновано впровадження індексного

погодного страхування, яке має переваги перед іншими страховими продуктами, зокрема, простіші й зрозуміліші інформаційні вимоги, придатність для різних господарств, низький рівень зловживань та швидші страхові відшкодування.

Бібліографічний список

1. Божко Л. Ю. Агрометеорологічні розрахунки і прогнози. Київ: КНТ, 2005. 125 с.
2. Вербицька Г. Л. Управління економічним ризиком. *Фінанси України*. 2004. № 5. С. 35–40.
3. Вітлінський В. В., Наконечний С. І. Ризик у менеджменті. Київ: Борисфен М, 1996. 336 с.
4. Клуй С. В. Добровільне страхування врожаю сільськогосподарських культур на основі індексу врожайності. *Економіка АПК*. 2003. № 9. С. 55–59.
5. Лайко П. А., Пушак С. Д. Страхування природно-кліматичних ризиків у рослинництві: монографія. Київ: ННЦ Інститут аграрної економіки, 2009. 320 с.
6. Матвієнко Г. А. Шляхи покращення використання резервів при страхуванні врожаїв аграрних підприємств. *АгроСвіт*. 2009. № 3. С. 36–40.
7. Огаренко О. Методологічні засади страхування врожаю сільськогосподарських культур. *Економіка АПК*. 2015. № 4. С. 94–98.
8. Онисько С. М., Томашевський Ю. М. Страхування врожаю сільськогосподарських культур на основі погодних індексів. *Аграрна економіка*. 2013. Т. 6, № 3–4. С. 33–37.

Стаття надійшла 30.08.2019